

De man op de trekker

Verkiezing Beste Gewasbeschermer 2014

“De man op de trekker is cruciaal voor een verantwoorde en zorgvuldige toepassing van gewasbeschermingsmiddelen”, zegt Jan Bouwman, juryvoorzitter en manager duurzame gewasbescherming bij Nefyto-deelnemer Syngenta. “Als industrie kunnen wij nog zulke goede middelen maken en deze zo goed mogelijk begeleiden, de professionaliteit van de toepasser bepaalt of de middelen op de juiste manier worden ingezet. Hij kiest de middelen en het moment van bespuiting, hij bereidt het mengsel, hij kiest de spuitdoppen, hij is degene die het veld opgaat met de spuitmachine. Alleen al als je kijkt naar driftbeperking is de deskundigheid van de toepasser van het grootste belang. Dat geldt ook voor de manier waarop hij met zijn omgeving omgaat.”

De verkiezing ‘Beste Gewasbeschermer van het jaar’ wordt georganiseerd door vakblad Boerderij. De 110 deelnemers van 2014 moesten een vragenlijst beantwoorden, waarin hun kennis werd getest. De vijf besten werden genomineerd. Zij werden vervolgens bezocht door de jury. Deze beoordeelde het bedrijf (spuit, middelenkast en vulplaats), ondervroeg de teler over de praktische kant van het spuiten (zoals middelen- en doppenkeuze), maar ook over zijn visie op gewasbescherming en zijn rol in de samenleving. De gedachte hierachter is dat gewasbescherming tegenwoordig verder gaat dan alleen technische handelingen en keuzes, omdat de samenleving kritisch is over chemische middelen.

De prijzuitreiking vond plaats op 10 september 2014 tijdens de mechanisatiebeurs AgroTechniek Holland in Biddinghuizen. Winnaar Pieter van Kempen ontving een Heliosec opvangbak voor de opslag van restvloeistoffen van gewasbescherming en een quad.

Communicatie

Het juryrapport zegt over de winnaar, akkerbouw/loonwerkersbedrijf Van Kempen (maatschap van vader en zoon) in Nieuwe-Tonge: ‘Dit bedrijf besteedt veel zorg aan de toe-

Akkerbouwer en loonwerker Pieter van Kempen uit het Zuid-Hollandse Nieuwe-Tonge is door vakblad Boerderij uitgeroepen tot Beste Gewasbeschermer 2014. De jury loofde de professionele werkwijze van de winnaar en de manier waarop hij met zijn omgeving omgaat. In de jury was ook Nefyto vertegenwoordigd.

Pieter van Kempen, Beste Gewasbeschermer 2014, wordt gehuldigd tijdens de mechanisatiebeurs ATH.

De jury

De jury bestond ditmaal uit voorzitter Jan Bouwman (Syngenta), Carlos Nijenhuis (Certis, voorzitter Nefyto), Geert-Jan van Roessel (bedrijfsadviseur), Marjolein van der Zee (communicatiedeskundige en kritisch consument), Geert Draijer (akkerbouwer en winnaar 2013) en Martijn Knuivers (akkerbouwredacteur Boerderij).

passing van middelen op het veld, rekening houdend met de weersomstandigheden en het moment van de dag. Maar ook aan de handelingen op het erf, rond het omgaan met restvloeistof en het schoonspuiten, wordt veel aandacht besteed. Een overdekte stalling en spoelplaats is bijna gereed.’

Ook noemt de jury dat vader en zoon Van Kempen zich terdege bewust zijn van de belangrijke samenwerking met de burens. “We merken dat beiden open staan voor communicatie met omwonenden en andere burgers”, aldus Jan Bouwman. “Ze luisteren goed en hebben er aandacht voor. Zulke mensen hebben we nodig in de sector.”

Omgeving

Voor Pieter van Kempen (de zoon binnen de maatschap) was het de eerste keer dat hij meedeed aan de verkiezing. “De voorronde was een lijst met pittige vragen, die je alleen goed kon beantwoorden vanuit praktijkervaring. Ook tijdens het bedrijfsbezoek stelt de jury best lastige vragen.”

Voor de jury was een doorslaggevende factor de manier waarop de maatschap Van Kempen met zijn omgeving omgaat. “Dat contact zoeken met de omgeving is iets van de laatste jaren. Het heeft een extra stimulans gekregen doordat mijn vrouw een boerderijwinkel is begonnen, waar we aardappelen en uien verkopen. Daardoor krijg je mensen op het erf. Die stellen vragen en je komt in gesprek.”

Maatschap Van Kempen rijdt regelmatig met de trekker door het dorp en heeft percelen die aan de dorpsrand grenzen. “Ook de mensen uit het dorp stellen vragen. Wij staan daarvoor open en beantwoorden die vragen graag. We wonen dan wel in een plattelandsgedebied, maar steeds minder mensen hebben een relatie met de land- en tuin-

bouw. Ik vind het daarom goed om mensen bewust te maken dat het hier om voedselproductie gaat en dat dit belangrijk is.”

Brief met eieren

Overigens gaan lang niet alle vragen over de bespuitingen. “Dat is maar een klein deel”, aldus Pieter van Kempen. “De mensen willen graag weten wat je verbouwt, waar het product naartoe gaat en hoe het zit met de bemesting. Ik geef uitleg en we komen er altijd wel uit. Ook hebben we al eens huis-aan-huis een brief bezorgd over een bepaalde bewerking, waarin we het hoe en waarom uitlegden. Bij iedere brief hebben we een doosje eieren cadeau gedaan. Brief en eieren werden erg op prijs gesteld.”

Pieter van Kempen ziet zichzelf als een maatschappelijk bewust on-

dernemer. “We bouwen een nieuwe schuur en dat benutten we meteen om een nieuwe opslagplaats voor gewasbeschermingsmiddelen en een vul- en spoelplaats te realiseren, die aan de modernste eisen voldoen. We slaan een bron, waaruit we straks de spuitmachine kunnen vullen met grondwater. Dan hoeven we hiervoor geen oppervlaktewater meer te gebruiken.”

Jonge generatie

Voor Carlos Nijenhuis, voorzitter van Nefyto, was het de eerste keer dat hij jurylid was. “Wat mij opviel, was dat de jonge generatie goed vertegenwoordigd was. Dat betekent dat jonge telers bewust met chemische gewasbescherming en hun omgeving omgaan. Dat is een goed toekomstperspectief.”

Ook aangenaam verrast was Carlos Nijenhuis door het gebruik van moderne technologie. “Bijvoorbeeld het gebruik van GPS en elektronica. Deze worden niet alleen benut om keurig recht te rijden, maar ook om te voorkomen dat er geen gewasbeschermingsmiddel wordt gespoten waar het niet hoort. Komt de spuit bijvoorbeeld te dicht bij de slootrand, dan wordt dat segment van de spuitboom automatisch afgesloten. Ook wordt deze technologie ingezet om onnodige overlap te voorkomen. Ik ben bekend met deze technieken, maar besepte niet dat ze al zoveel worden toegepast.”

Carlos Nijenhuis vindt de verkiezing een goed initiatief. “De samenleving is kritisch over chemische gewasbescherming. Daarom is het belangrijk dat iedereen die zich met gewasbescherming bezighoudt, bewust is van zijn of haar verantwoordelijkheid. Zeker zo belangrijk is dat telers er trots op zijn dat zij gewassen telen, waarbij zij op een verantwoorde manier chemische gewasbescherming inzetten. En dat zij die trots ook uitdragen. Een verkiezing van ‘de beste gewasbeschermer van het jaar’ draagt hier zeker aan bij. Ik nodig alle telers dan ook van harte uit om hieraan mee te doen.” ■

Jurylid Marjolein van der Zee: ‘Professionele wereld’

Naast vijf juryleden met een agrarische achtergrond was er ook één jurylid met een andere achtergrond. Marjolein van der Zee is communicatiedeskundige en kritisch consument. “Ik vind duurzaamheid belangrijk. En ik vind dat je als burger ook zelf iets moet doen om een bijdrage aan een beter milieu te leveren. Als je dan, zoals ik, de kans krijgt om zitting te nemen in een jury met een missie, grijp je die kans met beide

handen aan. Mijn taak binnen de jury was om te kijken naar de manier waarop de deelnemers omgaan met hun omgeving. Dat gaat niet iedereen even gemakkelijk af. Ik was aangenaam verrast door de professionele wereld waarin ik terechtkwam. Te weinig mensen zijn zich bewust van het hoge opleidingsniveau van de telers. Zij leveren knap werk en opereren in een sector waarin de bedrijfsrisico's groot zijn.”

Juryvoorzitter Jan Bouwman: “Zulke mensen hebben we nodig in de sector.”

Wereldwijde opmars van ziekten en plagen

Aantasting door meeldauw, een schimmel. (FOTO: WIKIMEDIA)

Als de huidige trend zich voortzet, 'overspoelen' ziekten en plagen de komende tientallen jaren veel gewassen in de belangrijke productie-landen. Dit blijkt uit een studie van de University of Exeter met als titel 'The global spread of crop pests and pathogens', gepubliceerd in het tijdschrift *Global Ecology and Biogeography*. Deze ontwikkeling vormt een grote bedreiging voor de mondiale voedselvoorziening, aldus de onderzoekers.

Het onderzoek beschrijft de patronen en trends in de verspreiding van 1901 ziekten en plagen. De bevindingen ondersteunen de visie van eerdere studies dat klimaatverandering, met name de opwarming van de aarde, een significant effect heeft op de ziektedruk in landbouwgewassen. Ook ontwikkelen zich voortdurend nieuwe, agressieve varianten van bestaande ziektes. ■

GEWASBESCHERMING MENSENWERK

Michiel Bosdijk

Michiel Bosdijk werkt sinds 2011 bij Nefyto-deelnemer BASF Agro, waar hij technisch voorlichter akkerbouw is. Hij is opgegroeid op het Zuid-Hollandse Goeree-Overflakkee, waar hij al op jonge leeftijd veel werkte op het bedrijf van een fruitteler en akkerbouwer. "Als jongen wilde ik graag de agrarische kant op, maar omdat wij thuis geen agrarisch bedrijf hadden dat ik kon overnemen, moest ik het elders zoeken. Ik heb eerst de middelbare landbouwschool in Goes gedaan, richting akkerbouw. En daarna de hogere landbouwschool in Den Bosch, richting agrarische bedrijfskunde en marketing, omdat ik breder wilde dan alleen de plantenteelt."

Michiel Bosdijk: "Ik ben leergierig en in de gewasbescherming ben je dan op de juiste plek."

Tijdens laatstgenoemde opleiding kwam Michiel Bosdijk via een stage in contact met een producent van thee en kruiden. "Daar kreeg ik mijn eerste baan, als projectleider nieuwe producten. Dit bedrijf levert biologische producten. Daarna heb ik nog gewerkt bij Friesland Foods in de verkoopondersteuning. Maar omdat ik in die functie het contact met de primaire sector miste, ben ik als akkerbouwvoorlichter gaan werken bij Agruniek Rijnvallei."

'Planten gezond houden is een uitdaging'

In zijn werk als akkerbouwvoorlichter kwam Michiel Bosdijk regelmatig in contact met BASF Agro. "Mede door dit contact ben ik me steeds meer gaan interesseren voor de gewasbescherming. Toen er bij BASF Agro een plek vrij kwam, heb ik gesolliciteerd en ben ik aangenomen. Als technisch voorlichter akkerbouw begeleid ik bestaande en nieuwe producten, waarbij de voorlichting zich richt op de distributiebedrijven."

De loopbaan van Michiel Bosdijk begon bij een producent van biologische producten en nu werkt hij bij een producent van (vooral chemische) gewasbeschermingsmiddelen. Dat lijkt een contrast, maar Michiel Bosdijkervaart dat niet zo. "Als sector zetten we ons voortdurend in voor verantwoord gebruik en toepassing van middelen. Ook ben ik er van overtuigd dat de inzet van chemische gewasbeschermingsmiddelen noodzakelijk is. Zeker als je beseft dat er steeds meer mensen gevoed moeten worden."

Michiel Bosdijk is een aantal keren van baan gewisseld, maar hij vindt dat hij in de gewasbescherming nog lange tijd vooruit kan. "De gewasbescherming is een boeiend vak, om meerdere redenen. Enerzijds heb je de technische kant van het product, anderzijds heb je met kritische consumenten te maken en bijvoorbeeld omwonenden die zich zorgen maken. Dat interesseert mij. Dat geldt ook voor het vak gewasbescherming op zich: de uitdaging om planten gezond te houden en ziekten te bestrijden. Ik ben leergierig en in de gewasbescherming ben je dan op de juiste plek, zo heb ik inmiddels ervaren." ■

Aardappel in de schijnwerpers

Nefyto aanwezig op Aardappeldemodag

'Schone teelt bepaalt de toekomst'. Dat was ditmaal het thema van de tweejaarlijkse Aardappeldemodag. Ook gewasbescherming draagt bij aan een schone teelt. Op uitnodiging van Nefyto bezocht Tweede Kamerlid Helma Lodders het evenement en liet zich door de Nefyto-standhouders bijpraten over de nieuwste ontwikkelingen.

Mondiaal gezien is de aardappelteelt een kleine teelt. In Nederland is het één van de grote teelten. "Als voedingsproduct zou de aardappel meer waardering moeten krijgen, zowel nationaal als internationaal, want het is een voedingskundig belangrijk gewas", aldus professor Louise Fresco, voorzitter van de Raad van Bestuur van Wageningen UR, in haar openingstoespraak tijdens de Aardappeldemodag.

De aardappel heeft voedingsvezels van hoge kwaliteit, bevat vitamines en mineralen die in rijst en pasta's niet voorkomen en is naar verhouding minder calorierijk dan genoemde producten.

Er zijn veel redenen te bedenken om de aardappel regelmatig over het voetlicht te brengen. Dit gebeurt dan ook tijdens de tweejaarlijkse Aardappeldemodag, die ditmaal plaatsvond op 20 augustus 2014 in het Zuid-Hollandse Westmaas. Deze dag wordt georganiseerd door de Nederlandse Aardappel Organisatie (NAO) en Praktijkonderzoek Plant en Omgeving (PPO) van Wageningen UR. Een dag die in het teken staat van kennisuitwisseling over de aardappelteelt, met lezingen, demonstraties en stands van organisaties en bedrijven, waaronder Nefyto-deelnemers. Met 137 standhouders en ruim 7.000 bezoekers brak de Aardappeldemodag van 2014 alle records van voorgaande edities.

Nederland voorop

De Aardappeldemodag 2014 werd geopend door professor Louise Fresco, die na haar landbouwkundige opleiding een aantal jaren in een aardappelcentrum in Peru heeft gewerkt en de aardappel als voedingsgewas nog steeds een warm hart toedraagt. "Gezien de voedingswaarde verdient de aardappel meer aandacht", stelt Louise Fresco. "Laten we ernaar streven dat iedere Nederlander elke dag een bord aardappelen eet. Nederland en de WUR lopen voorop in de wereld als het gaat om kennis en onderzoek van de aardappelteelt. Dit moeten we ten volle benutten om de aardappel verder te verbeteren, dit kenbaar maken aan de Nederlandse consument om het vervolgens internationaal te versterken. De 'gouden driehoek' overheid-wetenschap-bedrijfsleven kan hierin een belangrijke rol spelen. We hebben de overheid hierin nodig, ook al kent ons land een zich terugtrekkende overheid."

Tijdens de openingsbijeenkomst sprak ook René van Diepen (directeur NAO) namens de organisatie van de Aardappeldemodag. "Aardappelen zijn puur natuur. De NAO wil een onderzoek starten naar de kansen om de consumptie van aardappelen te stimuleren. We zijn nu bezig om hiervan de financiering rond te krijgen, waarvoor we bedrijven en instanties benaderen." Dat er be-

langstelling bestaat voor de aardappel, blijkt onder meer uit het bezoekersaantal van de Aardappeldemodag. "We staan nu tien jaar op eigen benen en ieder jaar krijgt de Aardappeldemodag meer bezoekers", aldus René van Diepen.

Contact met stakeholders

Nefyto vindt het belangrijk om goed contact te hebben met haar stakeholders. Daarom nodigt Nefyto regelmatig stakeholders uit om over verschillende thema's van gedachten te wisselen en elkaar bij te praten over actuele onderwerpen. Uiteraard horen ook politici tot Nefyto's stakeholders. Ditmaal nodigde Nefyto een politicus uit om gezamenlijk een evenement te bezoeken, in de persoon van Helma Lodders. In de nabije toekomst wil Nefyto dit ook met andere politici doen.

Helma Lodders, Tweede Kamerlid en woordvoerder landbouw voor de VVD, bezocht samen met het dagelijks bestuur en Nefyto-directeur Maritza van Assen enkele Nefyto-deelnemers. Daar werd ze bijgepraat over de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van (chemische) gewasbescherming, die alle bijdragen aan een schone aardappelteelt, het thema van de Aardappeldemodag.

"Een mooie gelegenheid om in een korte tijd veel nuttige informatie te krijgen", aldus Helma Lodders, na afloop van het bezoek. "Ik merk dat duurzaamheid en vergroening belangrijke thema's zijn in de productontwikkeling van de Nefyto-deelnemers. Dat is een goede ontwikkeling, die ook snel gaat. Echter, het Europese toelatingsbeleid voor biologische middelen gaat niet snel genoeg. Hier is nog werk te doen en ik zal hier binnen de politiek zeker aandacht voor vragen."

Helma Lodders staat positief tegenover de ontwikkeling van biologische middelen. "Maar chemische gewasbescherming zal ook altijd nodig blijven. Zonder chemische middelen zou de agrarische sector te kwetsbaar zijn. Phytophthora in de aardappelteelt is daar een duidelijk voorbeeld van." ■

Vlnr: Jan van de Voort (dagelijks bestuur), Margje Knaapen (medewerker Helma Lodders), Michael Kester (dagelijks bestuur), Mies Beljaars (medewerker communicatie Nefyto), Helma Lodders (Tweede Kamerlid), Carlos Nijenhuis (voorzitter), Maritza van Assen (directeur) en Max Patelski (beleidsmedewerker Tweede Kamerfractie VVD).

Veilig en verantwoord gebruik

De buitenstand van Bayer CropScience staat geheel in het teken van veilig en verantwoord gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Helma Ladders krijgt hier een uiteenzetting van Jan van de Voort (links op de foto) en Bertill van de Wiel. Diverse voorbeelden van Product Stewardship passeren de revue, zoals de doppenpoeler (tegenaan van onbedoelde puntemisies), de dresscode (veilig werken), de septoria timer (voor een goede timing van bespuitingen in tarwe) en de Phytobac (voor veilige verwerking van afvalwater met restanten van gewasbeschermingsmiddelen).

Besparing bij bewaring

In de stand van Adama wordt Helma Ladders bijgepraat door Olaf van Campen over een kiemgroeiregulator van natuurlijke oorsprong, bedoeld voor poot aardappelen. Dit middel wordt geproduceerd uit karwijzaad, een natuurlijk product. De olie uit het karwijzaad wordt verneveld door de opgeslagen poot aardappelen. De olie mag worden toegepast in de biologische landbouw. Belangrijke voordelen zijn: meer opbrengst en mogelijkheden voor warmere bewaring (dus energie- en kostenbesparing door minder sterke koeling). Het middel is toegelaten voor toepassing in poot aardappelen. Adama wil ook een toelating voor consumptie aardappelen, maar wacht hier al vier jaar op, omdat de Europese regelgeving op dit gebied nog niet op orde is.

Advies op maat

Op de binnenstand van Syngenta vertelt Hans Buth aan Helma Ladders wat deze Nefyto-deelnemer doet op het gebied van duurzaamheid binnen de aardappelteelt. Zo sponsort Syngenta het phytophthora-waarschuwingssysteem Alphi van Dacom. Dit systeem voorziet telers van een spuitadvies op maat, op basis van onder meer ras, locatie en weersomstandigheden. Dit voorkomt onnodige bespuitingen. Ook heeft Syngenta een app ontwikkeld die aardappel telers een perceelsgericht advies geeft over de inzet van haar loofvernietigingsmiddel, op basis van factoren als bodemeigenschappen, capillaire opstijging en ras. Dit luistert nauw in verband met het voorkomen van knolschade en daarmee opbrengstverlies.

Plantaardig oplosmiddel

Op de stand van AgriChem wordt Helma Ladders bijgepraat door Marcel van Doorne. AgriChem gebruikt voor haar kiemremmers nu een nieuw, plantaardig oplosmiddel. Kiemremmers worden gebruikt bij de bewaring van aardappelen. Door het nieuwe oplosmiddel kon AgriChem het doodshoofd (toxisch) op het etiket vervangen worden door een andreaskruis (irriterend of schadelijk). Ook geeft het middel minder aanslag op de wanden van de opslagloods.

Gunstig milieuprofiel

In de stand van BASF wordt Helma Ladders door Henco Bouma geïnformeerd over een belangrijk middel tegen de aardappelziekte phytophthora. Het is een combinatie van twee actieve stoffen, waarvan één nieuw is. Het middel heeft een gunstig milieuprofiel en door de combinatie van twee actieve stoffen grijpt het middel in op meerdere levensfasen van de phytophthoraschimmel. Dat vermindert de kans op het ontstaan van resistentie.

Natuurlijke vijanden sparen

Belchim heeft een stand die geheel gewijd is aan een insecticide dat wordt ingezet voor de bestrijding van luizen. Helma Ladders krijgt hierover uitleg van Hendrik Buter. Bijzonder aan dit insecticide is dat het zeer selectief werkt en daardoor de natuurlijke vijanden van luizen spaart. Zo ontstaat optimale bestrijding van de luis en tegelijk draagt het bij aan de biodiversiteit. Om die reden is het middel in 2010 onderscheiden met een prijs van het LTO-project Functionele Agrobiodiversiteit. Het middel wordt niet alleen in aardappelen gebruikt, maar bijvoorbeeld ook in bloembollen, glastuinbouw, fruit en graan.

Blootstellingsonderzoek omwonenden

Dit voorjaar heeft het Kabinet, op advies van de Gezondheidsraad, besloten tot een blootstellingsonderzoek voor omwonenden van percelen waar gewasbeschermingsmiddelen worden toegepast. In Nefyto Bulletin 2014/2 is hier in een artikel aandacht aan besteed. Nefyto staat positief tegenover dit onderzoek en stelt graag haar kennis en expertise beschikbaar. Inmiddels zijn de voorbereidingen voor het onderzoek gestart. Het pilot-onderzoek blootstelling omwonenden, zoals het heet, wordt gecoördineerd door het RIVM.

Er is een speciale website geïntroduceerd: www.bestrijdingsmiddelen-omwonenden.nl. Hier is veel informatie te vinden over het onderzoek. Vanaf de website kan de bezoeker doorklikken naar een nieuwsbrief, waarvan in augustus jongstleden de eerste editie verscheen. Uiteraard kan men zich abonneren op de nieuwsbrief. In de eerste nieuwsbrief wordt onder meer nieuws gebracht over de klankbordgroep, die het RIVM gevraagd en ongevraagd adviseert over alle aspecten van het onderzoek. Ook omwonenden hebben een stem in de klankbordgroep, evenals in de begeleidingsgroep. De onderzoeksvoorstellen worden opgesteld door een consortium, dat ook het onderzoek zal uitvoeren. ■

Correlatie en causaal verband

Medio juli 2014 werd in de media uitgebreid verslag gedaan van een onderzoek door de Radboud Universiteit en Sovon. Daaruit bleek dat er een correlatie is tussen de aanwezigheid van het insecticide met de werkzame stof imidacloprid in het oppervlaktewater en de achteruitgang van vogels. Dit resulteerde in berichtgeving in de kranten, waarin werd gesuggereerd dat dit insecticide vogelsterfte, en daarmee een milieuraamp, zou veroorzaken.

Toename van het aantal ooievaars en toename van het aantal geboortes staan niet met elkaar in verband.

(FOTO: WIKIMEDIA)

Als twee fenomenen gezamenlijk optreden (correlatie), betekent dit echter niet in alle gevallen dat het één wordt veroorzaakt door het ander (causaliteit). Als er in een bepaald gebied meer ooievaars komen en het aantal geboortes neemt in datzelfde gebied en in diezelfde periode toe, hoeft dat niet te betekenen dat ooievaars baby's brengen. In veel gevallen blijkt dat veronderstelde relaties complexer of subtieler liggen of dat een oorzakelijk verband er toch niet blijkt te zijn. Nader onderzoek is gewenst. ■

Nieuwe Europese Commissie met positieve insteek voor landbouw

Op 10 september 2014 zijn de commissarissen van de Europese Commissie voorgedragen. De Litouwer Vytenis Andriukaitis wordt commissaris voor Gezondheid & Voedselveiligheid. De Ier Phil Hogan wordt de nieuwe Eurocommissaris voor Landbouw en Plattelandsontwikkeling. Tevens publiceerde de nieuwe voorzitter van de Europese Commissie, Jean Claude Juncker, de diverse 'mission letters'. In Juncker's 'mission letter' aan de beide nieuwe Eurocommissarissen staan enkele interessante passages. Zo valt in de brief aan Andriukaitis te lezen: 'The EU has a well-developed food safety policy with a rather complete and mature legal framework (...) the priority should be on modernising or simplifying the existing legislation'. In de 'mission letter' voor landbouw staat onder meer: 'Production patterns and structures in EU agriculture must adapt to take into account world-wide population growth, income disparities and the scarcity of natural resources and climate change. These challenges also bring new opportunities for our agricultural sector'. ■

Phil Hogan

Vytenis Andriukaitis

Meerjarig Nederlands bijenonderzoek

Beter inzicht in oorzaken wintersterfte

Naar aanleiding van zorgen over de toegenomen wintersterfte van de honingbij is in Nederland in 2013 gestart met het Actieprogramma Bijengezondheid. Onderdeel daarvan is een onderzoek dat meer inzicht moet geven in de factoren die van invloed zijn op de gezondheid van de Nederlandse honingbij.

Het Actieprogramma Bijengezondheid is opgesteld door het bedrijfsleven, maatschappelijke partijen en de overheid. De staatssecretaris van Economische Zaken heeft het programma aan de Tweede Kamer aangeboden. Eén van de acties in het programma is een surveillance van de bijengezondheid. Dit onderzoek wordt voor 51 procent gefinancierd door de overheid en voor 49 procent door de gewasbeschermingsmiddelenindustrie.

Het onderzoek bestrijkt een periode van vier jaar (2014-2018). De uitvoering is in handen van een consortium van Nederlandse kennisinstellingen die een vooraanstaande rol spelen in het onderzoek naar bijen en andere bestuivers. Dat zijn Naturalis Biodiversity Center, Bijen@Wur, het Nederlands Centrum Bijenonderzoek en Alterra.

We praten met professor Koos Biesmeijer, die de coördinatie heeft van het onderzoek. Koos Biesmeijer is wetenschappelijk directeur van Naturalis Biodiversity Center en hoogleraar functionele biodiversiteit aan de Universiteit van Amsterdam. Hij doet al twintig jaar onderzoek naar bijen en bestuiving, waaronder het gedrag van de honingbij en factoren die achteruitgang kunnen verklaren.

Te beantwoorden vraag

Welke vraag willen we straks met de resultaten van het bijenonderzoek kunnen beantwoorden? Koos Biesmeijer legt uit: "Het vermoeden bestaat dat meerdere factoren een rol spelen bij de wintersterfte van de honingbij en dat die factoren bovendien invloed op elkaar hebben. Die factoren zijn: de imkerpraktijk (waaronder ziektebestrijding), omgevingsfactoren zoals voedselbeschikbaarheid (kwantitatief en kwalitatief), landgebruik en ziektes, en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Het onderzoek moet duidelijkheid verschaffen over hoe waarschijnlijk het is dat de genoemde factoren bijdragen aan wintersterfte. Daarbij willen we ook duidelijkheid krijgen over de interactie tussen de verschillende factoren, dus in hoeverre ze elkaar versterken."

Er wordt in Nederland, Europa en wereldwijd al jarenlang onderzoek gedaan naar de honingbij. Dat heeft een aantal protocollen opgeleverd, zodat de resultaten van de verschillende onderzoeken met elkaar vergelijkbaar zijn. "Wij vragen imkers

naar hun ervaringen volgens het Europese protocol van COLOSS (colony loss). Daarnaast voeren we het surveillance-onderzoek uit dat onder meer het in Frankrijk ontwikkelde ANSES-protocol volgt (voor onderzoek naar ziekte en sterfte bij de honingbij). Het ANSES-protocol wordt inmiddels in zo'n tien Europese landen gebruikt."

Het Nederlandse onderzoek hanteert beide genoemde protocollen, maar gaat breder dan de bijbehorende studies, aldus Koos Biesmeijer. "Naast het bemonsteren voor ziekten, zullen wij ook residuen van bestrijdingsmiddelen meten, stuifmeel analyseren om achter de belangrijkste voedselbronnen te komen en een ruimtelijk analyse doen van het landschap waarin de bijen rondvliegen. Overigens is in Oostenrijk een vergelijkbaar initiatief begonnen en is er in Duitsland ook al deels aan gewerkt", weet Koos Biesmeijer.

Bijenberaad

Het Nederlandse bijenonderzoek is opgezet door de organisaties binnen het consortium en besproken met de mensen uit het Bijenberaad. "In die besprekingen hebben we per onderdeel uitgebreid gemotiveerd waarom we het zo willen doen. Het onderzoek heeft daarmee voldoende steun gekregen", zegt Koos Biesmeijer.

Het onderzoek kent drie pijlers: interviews met imkers, inspectie van de bijenstanden (voor en na de winter) en laboratoriumonderzoek van monsters van bijen, honing en stuifmeel. De monsters van de bijen geven inzicht in ziektes, de monsters van de honing worden (door

Staatssecretaris Sharon Dijksma ontvangt het Actieprogramma Bijengezondheid uit handen van Felix Rottenberg.

Het bijenonderzoek kent drie pijlers: interviews met imkers, inspectie van de bijenstanden en laboratoriumonderzoek van monsters van bijen, honing en stuifmeel.

De honingbij en andere bestuivers

De belangrijkste functie van de honingbij is het bestuiven van landbouwgewassen, waarmee dit insect een wezenlijke bijdrage levert aan de voedselvoorziening. In de fruitteelt bijvoorbeeld worden bewust bijenvolken ingezet voor bestuiving.

"De honingbij is niet de enige bestuiver", zegt Koos Biesmeijer. "Ook hommels, andere bijen en veel andere insecten bestuiven landbouwgewassen. Maar uit studie is gebleken dat de bijdrage van de honingbij belangrijk is: ik vermoed dat in veel Europese landen de helft van de gewassen wordt bestoven door de honingbij."

In hoeverre zijn de uitkomsten van het onderzoek naar de honingbij representatief voor de andere bestuivers? Met andere woorden, zijn de factoren die van invloed blijken te zijn op de gezondheid van de honingbij van een vergelijkbare invloed op de andere bestuivers? "De honingbij wordt wel gezien als indicator voor de andere bestuivers", antwoordt Koos Biesmeijer. "Ik denk dat dit tot op zekere hoogte terecht is. Maar het lijkt mij persoonlijk de moeite waard om ook andere bestuivers te onderzoeken, om te zien in hoeverre dit ook daadwerkelijk zo is."

het RIKILT) onderzocht op restanten van gewasbeschermingsmiddelen en de monsters van het stuifmeel laten zien welke planten de bijen hebben bezocht. "Al deze gegevens tezamen, verzameld over vier jaren, geven inzicht in de factoren waarvan vermoed wordt dat ze invloed hebben op de wintersterfte van bijen", aldus Koos Biesmeijer.

Overigens worden er meer monsters genomen dan er meteen geanalyseerd worden. "Deze monsters worden bewaard voor eventueel vervolgonderzoek", licht Koos Biesmeijer toe. "Dat bespaart kosten en deze monsters kunnen (onder de juiste condities) zeer lang bewaard worden, zodat ze in de toekomst van nut kunnen zijn."

Een Nederlands onderzoek dat al geruime tijd loopt, is een jaarlijkse enquête onder imkers. Deze wordt gedaan door Romée van der Zee van het Nederlands Centrum Bijenonderzoek. In de enquête worden de imkers onder meer bevroegd over wat ze gedaan hebben, hoe hun bijenvolken het hebben gedaan en wat de sterftecijfers zijn. "De enquête levert steeds een respons op van circa 1.500 imkers, van de 5.000 die benaderd zijn", weet Koos Biesmeijer. "Dat is zo'n grote groep, dat de resultaten van deze jaarlijkse enquête zeer waardevolle informatie geven. De enquête wordt dan ook een in-

tegraal onderdeel van ons onderzoeksprogramma."

Surveillance

Het vier jaar durende bijenonderzoek is een surveillance. Dat verschilt wezenlijk van experimenteel onderzoek, legt Koos Biesmeijer uit. "Experimenteel onderzoek is al veel gedaan bij bijen. In dergelijk onderzoek kijk je per individuele factor wat het effect is op de gezondheid van de bij. Dat gebeurt meestal in een laboratoriumsituatie, waarbij een factor geïsoleerd wordt onder-

Koos Biesmeijer: "Ik zou verbaasd zijn als de wintersterfte van de honingbij helemaal of grotendeels terug te voeren zou zijn tot één factor."

In het kort

- Onderdeel van het Actieprogramma Bijengezondheid (geïnitieerd door het ministerie van EZ) is een vierjarig onderzoek naar de honingbij, dat loopt van 2014 tot 2018.
- Vermoed wordt dat bepaalde factoren bijdragen aan wintersterfte van de honingbij. Het onderzoek moet duidelijkheid verschaffen over hoe waarschijnlijk het is dat deze factoren bijdragen aan wintersterfte. En in hoeverre er interactie is tussen de verschillende factoren.
- Die factoren zijn: de imkerpraktijk, omgevingsfactoren zoals voedselbeschikbaarheid, landgebruik en ziektes, en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.
- Het onderzoek wordt voor 51 procent gefinancierd door de overheid en voor 49 procent door de gewasbeschermingsmiddelenindustrie.
- Dit Nederlandse onderzoek gaat breder dan andere Europese onderzoeken. Naast het bemonsteren voor ziekten, worden ook residuen van bestrijdingsmiddelen gemeten, stuifmeel geanalyseerd om achter de belangrijkste voedselbronnen te komen en een ruimtelijk analyse gedaan van het landschap waarin de bijen rondvliegen.

zocht. Uit dit onderzoek blijkt dat ieder van de door ons te onderzoeken factoren invloed heeft op de bijengezondheid. Dus bijvoorbeeld ziekten, voedselbeschikbaarheid en gewasbeschermingsmiddelen. Waar het in ons onderzoek nu om gaat, is wat dit in de praktijk betekent. Is er een correlatie tussen deze factoren en een verhoogde wintersterfte? Met andere woorden, hebben ze in de praktijk daadwerkelijk invloed op de bijengezondheid? En wat is de interactie tussen de factoren?"

Verbaasd

Uiteraard stapt Koos Biesmeijer als wetenschapper onbevooroordeeld in het onderzoek. Maar hij doet al twintig jaar onderzoek naar bijen. Heeft hij misschien toch een vermoeden wat er uit het Nederlandse bijenonderzoek zou kunnen komen? "Het is zeer waarschijnlijk dat alle factoren tezamen van invloed zijn. Ik zou erg verbaasd zijn als het helemaal of grotendeels terug te voeren zou zijn tot één factor. De omstandigheden waaronder de bijen worden gehouden en het gebied waarin het bijenvolk zich bevindt, spelen waarschijnlijk een grote rol. Of dat zo is en zo ja, in hoeverre dat zo is, daar zal het bijenonderzoek uitsluitsel over geven. Dit onderzoek is de enige manier om daar achter te komen." ■

COLOFON

NEFYTO BULLETIN 3 | SEPTEMBER 2014 | JAARGANG 20 Nefyto Bulletin is een uitgave van Nefyto (Nederlandse Stichting voor Fytofarmacie), belangenorganisatie voor de Nederlandse agrochemische industrie. Het bulletin wordt kosteloos toegezonden aan personen en organisaties die op enigerlei wijze betrokken zijn bij gewasbescherming in Nederland. Nefyto Bulletin verschijnt vier keer per jaar in een oplage van 1800.

REDACTIE Nefyto, Hogeweg 16 | Postbus 80523, 2508 GM Den Haag | t (070) 750 31 00 | f (070) 354 46 31 | nefyto@nefyto.nl | www.nefyto.nl TEKST EN REALISATIE FredMeijer.nl Communicatie, Doetinchem

ONTWERP EN LAY-OUT Cyril Strijdonk Ontwerpburo, Gaanderen FOTOGRAFIE Fred Meijer, Bayer, Koos Groenewold, ministerie van EZ, Wikimedia DRUK JP Offset, Duiven

VERSPREIDING Controlled circulation / ISSN 1382-3833